

ונטעתם כל עץ מאכל – שיחה לט"ו בשבט

הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה

(שיעור שבועי לנשים במדרשת "אביב התורה - לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל: avivhatoral@012.net.il

תוכן העניינים:

1. "הו זהירים בנטיעות"	5. נטיעה וגאולה
2. ישוב ארץ ישראל	6. דבקות בד'
3. נטיעות ובניית בתים	7. לשקוד על גאולת הארץ
4. "או חברותא או מיתותא"	

1. "הו זהירים בנטיעות"

בדורנו פשט המנהג, שאין לו מקור בתורה ובדברי חז"ל, לטעת נטיעות בט"ו בשבט. לפי התורה באופן פשוט יש לטעת נטיעות לאורך כל השנה, ואין לכך יום מיוחד. מה המיוחד בנטיעה בארץ ישראל?

בספר ויקרא (יט כג) נאמר: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל". בפסוק זה ובפסוקים הבאים רוצה התורה ללמדנו את המצוות התלויות בארץ של ערלה, נטע ורבעי, אך הניסוח והסגנון שבפסוק הוא מעניין ובעל משמעות. התורה אינה מנסחת את הציווי כתנאי; "וכי תבואו אל הארץ אם נטעתם כל עץ מאכל וערלת ערלתו וכו'", אלא כדבר וודאי; "וכי תבואו... ונטעתם". נשאלת השאלה: האם זו מצווה או הבטחה? האם אנו מצווים לנטוע עצים בארץ ישראל, או שמא זו הבטחה שכשנגיע לארץ ניטע בה?

התורה מצווה: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים לד'...". היה מקום לחשוב, שאם התורה מציינת כאן שמדובר בעצי מאכל, דהיינו בעצי פרי, מצוות הנטיעה היא על מנת שיהיו לנו פירות. אבל במדרש תנחומא (קדושים ח) נאמר: "אמר להם הקב"ה לישראל, אעפ"י שתמצאו אותה מלאה כל טוב לא תאמרו נשב ולא ניטע, אלא הו זהירים בנטיעות, שנאמר: 'ונטעתם כל עץ מאכל'." התנחומא לומד מכך שכתוב "ונטעתם כל עץ מאכל" שיש עניין לנטוע עצים בארץ ישראל בין אם יש בהם צורך ובין אם לאו. הרי התורה היתה יכולה לצוות על ערלה נטע ורבעי מבלי לומר "ונטעתם כל עץ מאכל", אלא רק לתאר כיצד יש לנהוג בפירות: "וערלתם ערלתו... ובשנה הרביעית יהיה כל פריו...". המילים "ונטעתם כל עץ מאכל" הן מיותרות בפסוק, ומכך לומד המדרש שהנטיעה בארץ ישראל אינה נמדדת במדדים של צורך, אלא יש בה ענין עצמי, יש חשיבות עצמית לעיסוק בנטיעות.

הזהירות בנטיעות, שעליה מדבר המדרש בתנחומא, "הו זהירים בנטיעות", היא בשני עניינים. רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל היה רגיל לומר שלמילה "זהירות" יש שתי משמעויות: א. להיזהר מפני דבר מסוים. ב. מלשון זוהר. אם כך בעניין הנטיעות יש להיות זהיר מפני עקירת נטוע, ובנוסף יש להאיר את העולם ולהפיץ זוהר של נטיעות בארץ ישראל.

2. ישוב ארץ ישראל

הגמרא (בבא מציעא קא א) מביאה מקרה שבו היתה מחלת שידפון בקרקע של מטע זיתים. בעל הקרקע העביר את עצי הזית שלו לאדמת שכנו, שהיתה אדמת בור בריאה על מנת שימשיכו לגדול ולהתפתח. לאחר שהבריאה אדמת המטע ביקש בעל המטע משכנו להחזיר את עצי הזיתים שלו בחזרה אל אדמתו בטענה ש"זיתי אני נוטל", אומרת הגמרא: "אין שומעין לו". לא מאפשרים לבעל המטע לקחת את עצי הזית שלו בחזרה לקרקע שהבריאה, והסיבה לכך: "אמר ר' יוחנן: משום ישוב ארץ ישראל".

דבר זה נפסק להלכה (חושן משפט קסח א): "שטף הנהר זיתיו ושתלן בתוך שדה חברו ואמר הלה; זיתי אני נוטל, אין שומעין לו בארץ ישראל, משום ישוב הארץ". מדוע יש בזה משום ישוב ארץ ישראל? מסביר ה"בית יוסף" (חושן משפט קסח), שאם לא ישיב לו חברו את הנטיעות שנטע באדמתו, הרי שבעל המטע יצטרך לנטוע עצים חדשים במטעו שלו, וכך נרוויח עוד נטיעות, שהן ישוב ארץ ישראל. כלומר: כל פיסת קרקע שנוטעים בה נטיעות יש בה משום ישוב ארץ ישראל.

3. נטיעות ובניית בתים

בוודאי שכל נטיעה בארץ ישראל חשובה, אך נטיעת עצי פרי חשובה ומשמעותית יותר.

כיום אדם שרוצה לעקור עץ באדמה הפרטית שלו, זקוק לאישור פקיד קק"ל בעירייה. אמנם הקרקע היא פרטית, ולכאורה יכול בעל הקרקע לעשות בתוך הקרקע שלו ככל העולה על רוחו, אך המגבלה הזו על עקירת עצים מדגישה ומחדדת את העובדה שהקרקע הפרטית הזו היא חלק מארץ ישראל, ומכיוון שהעץ גדל על אדמת ארץ ישראל, לא ניתן לעקור אותו ללא אישור מיוחד.

אין ספק שישוב ארץ ישראל אינו בא לידי ביטוי בנטיעות בלבד, אלא אף בישיבה בקרקע ובבניית בתים. כך עולה מן הפסוקים העוסקים בגאולה בספר עמוס (ט יג-יד): "הנה ימים באים נאם ד'... ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם". בפסוקים אלה אנו למדים שמצוות ישוב ארץ ישראל אינה רק ע"י נטיעות, אלא גם ע"י בניית בתים. לכן במקום שיש צורך לעקור עצים כדי לבנות בתים, ניתן לעשות זאת בתנאי שהדבר נעשה רק לשם בניית בתים. ואכן במקומות שונים בארץ נעקרו עצים לשם בניה.

4. "או חברותא או מיתותא"

הגמרא במסכת תענית (כג א) מספרת על חוני המעגל, שהיה צדיק יסוד עולם, שחי בארץ ישראל בתקופה שלאחר חורבן בית שני, שכל ימיו התקשה בהבנת הפסוק מתהילים (קכו א): "בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים". הרי שיבת ציון שלאחר חורבן בית ראשון היתה שבעים שנה לאחר החורבן, אך מי יכול לומר ששבעים שנה, ובמיוחד שבעים שנות גלות של סבל וייסורים, הן כמו חלום?

מספרת הגמרא סיפור נסי: יום אחד הלך חוני המעגל בדרך וראה אדם אחד נוטע עץ חרובים. שאל אותו חוני המעגל כמה שנים לוקח לעץ הזה להניב פירות. ענה לו: שבעים שנה. שאל אותו חוני המעגל שאלה פרקטית: וכי ברור לך שתחיה עוד שבעים שנה? הנחת היסוד בשאלה זו היא שהנטיעה היא בשביל הפירות, היא לשם התועלת הפרטית של האדם. אמר לו אותו אדם: אני מצאתי חרובים כשבאתי לעולם, כעת אני נוטע עבור ילדיי. לאחר מכן מספרת הגמרא שחוני המעגל התיישב לנוח בצד הדרך, ואכל כריך של פת. באה אליו שינה, והוא נרדם בשינה ארוכה ומשונה למשך שבעים שנה. בזמן הזה היה חוני המעגל מכוסה מעיני כל העולם. כאשר התעורר ראה אדם מלקט חרובים מן העץ ושאלו האם הוא האדם ששתל את העץ. אמר לו אותו אדם שהוא בן בנו, כלומר נכד של מי שנטע את העץ. מכאן הסיק חוני המעגל שהוא היה בתרדמה במשך שבעים שנה.

שב חוני המעגל אל ביתו, ושאל אחרים על עצמו אם הוא עדיין חי. אמרו לו שחוני כבר אינו חי, אך בני בניו חיים. חוני המעגל גילה לבניו ביתו מי הוא, אך הם לא האמינו לו. קשה מאוד להאמין לאדם שכולם חושבים אותו למת, והוא מודיע שהוא הסבא שלהם.

כשראה כך ניסה את מזלו בבית המדרש. בבית המדרש תירץ חוני המעגל את כל הקושיות שהיו לחכמים, עד שאמרו בבית המדרש שהלימוד היום היה בהיר ונהיר כמו בימיו של חוני המעגל, שהיה מתרץ את כל הקושיות. כששמע זאת חוני המעגל הזדהה והציג עצמו בפניהם ואמר: אני הוא. לא האמינו לו החכמים. חלשה דעתו, התחנן שייפטר מן העולם, ביקש רחמים ומת. על כך אמר רבא: "או חברותא או מיתותא".

מה הקשר בין חברותא ובין נטיעות, הנזכרות בתחילת הסיפור? הנטיעות שהאדם נוטע אינן עבור עצמו, אלא כל עניינן להיטיב עם הזולת, לעשות חסד ולהיות לתועלת לחברה כולה. ואם אין חברותא, מיתותא עדיפה. אם אין האדם יכול להועיל לחברה, מה טעם יש בחייו?! אם כן הנטיעות הן עניין כללי, הן באות לעשות חסד עם העולם, עם בני האדם, והן אינן עבור תועלת אישית.

5. נטיעה וגאולה

באבות דר' נתן (פרק לא) אנו מוצאים את ר' יוחנן בן זכאי שאומר: "אם היתה נטיעה בתוך ידך, ויאמרו לך הרי לך המשיח, בוא ונטע את הנטיעה ואח"כ צא והקבילו". זה אותו ר' יוחנן בן זכאי שאמר בזמן המצור "תן לי יבנה וחכמיה", שדאג להמשכיות של התורה בגלות. מאידך גיסא ריב"ז (ר' יוחנן בן זכאי) התקין תקנות שונות כזכר למקדש, על מנת שלכשיבנה המקדש שוב לא יישכחו ההנהגות שהיו נוהגים בבית המקדש. לדוגמה: נטילת לולב מן התורה היא אך ורק ביו"ט הראשון של החג, אך במקדש נטלו כל שבעת ימי החג. ריב"ז התקין לאחר החורבן שיהיו נוטלים לולב כל שבעת ימי החג בכל מקום, כדי שלא יישכח המנהג שנהגו בבית המקדש. ריב"ז איחד גלות וגאולה בתקנותיו: מחד ביקש את יבנה וחכמיה, מתוך הבנה שרק כך תוכל להשתמר התורה בשנות הגלות. ומאידך תיקן תקנות שהן זכר למקדש ולהנהגות שהיו נהוגות בו.

כאן אומר ריב"ז, שאם היה אדם עסוק בנטיעה, ונדע לו שבא מלך המשיח, באופן טבעי היה עוזב הכל ורץ להקביל פני משיח. אך ריב"ז קובע שעליו לסיים קודם את העיסוק בנטיעה ורק לאחר מכן להקבילו, כי העיסוק בנטיעות הוא המשיח. משיח איננו רק דמות, אלא הוא שיבת ציון וגאולה. בעצם נטיעת עצים בארץ ישראל האדם עסוק בגאולה עצמה, בהמשכת הגאולה שאותה בא מלך המשיח לבשר.

רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל היה מספר משל על מי שאינו מאמין שהגאולה הזאת היא משיח. כאשר יבוא המשיח ויבשר על הגאולה, יהיו כאלו שיאמרו: עדיין לא טבלנו במקווה. אך אנו, שכן מאמינים בכך, צריכים להבין שהנטיעות הן עצמן עיסוק בגאולה.

ואכן, עם ישראל חי בתת ההכרה שלו, במקום הכי פנימי ועמוק של כל יהודי ויהודי, את ההכרה שישבתנו בארץ ישראל אינה על מנת לדאוג לצרכינו האישיים, אלא על מנת לפתח את הארץ הזאת. לכן אנו רואים שהלוחמים אינם שואלים שאלות של כדאיות אלא מוסרים נפשם באופן פשוט על הגנת העם והמולדת. התודעה הזו מלמדת על הבריאות של עם ישראל.

6. דבקות בד'

המדרש על הפסוק: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" מבאר את המשמעות של נטיעות בארץ ישראל שבגללה הודגש עניין הנטיעה בפסוק, על אף שהוא מיותר לכאורה. אומר המדרש (ויקרא רבה כה ג): "אחרי ד' אלוקיכם תלכו" (דברים יג ה). כיצד יכול בשר ודם ללכת אחרי הקב"ה, וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמיים ולהידבק בשכינה?! עונה על כך ר' יהודה ב"ר סימון שהדבקות בד' היא דרך הדבקות במידותיו. ולפיכך כשם שהקב"ה התעסק בבריאת העולם קודם כל בנטיעות, כך גם על האדם להתעסק בנטיעות תחילה כאשר הוא נכנס לארץ ישראל. והוא מביא כהוכחה לכך את הפסוק "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל". אם אדם מבקש לגלות ולהופיע את ד' בעולם, יעשה בארץ ישראל מה שעשה הקב"ה בעולם בראשית בריאתו.

בהקשר זה מסופר על מרן הרב קוק זצ"ל שהוזמן לחגיגת הנטיעות הראשונה במושבה מגדיאל. הרב זצ"ל התנגד לשם "מגדיאל" שהוא שמו של אחד מאלופי עשיו, אך למרות התנגדותו הוא הוזמן לטקס. באותו טקס היה הרב זצ"ל שרוי בהתרגשות גדולה, דמעות זלגו מעיניו ופניו היו מאירות כלפיד אש. כשנתכבד לנטוע את העץ הראשון לא נטל את המעדר, אלא טיפל ברגבי העפר במו ידיו. אנשים שהיו סביב הרב קוק וראו אותו העידו שכך הוא נראה בזמן של קבלת עול מלכות שמיים בקריאת שמע. כששאלוהו לפשר ההתרגשות המיוחדת שלו, אמר מרן הרב זצ"ל שנטיעת עצים בארץ ישראל היא הידבקות במידותיו של הקב"ה, כמאמר חז"ל במדרש רבה. צריך להיות במדרגה של הרב קוק כדי לחיות כך את דברי המדרש.

7. לשקוד על גאולת הארץ

בספר בראשית מסופר על יצחק שיצא לשוח בשדה (בראשית כד סג-סה) : "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים. ותשא רבקה את עיניה ותיפול מעל הגמל. ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו, ויאמר העבד הוא אדוני. ותיקח הצעוף ותתכס". נשאלת השאלה מה ראתה רבקה שגרם לה ליפול מהגמל. נחלקו בזה הראשונים. לפי רש"י (בראשית כד סג ד.ה. "לשוח") יצחק יצא לשדה להתפלל. גם המדרש בבראשית רבה (ס יד-טו) אומר: "אין שיחה אלא תפילה... ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק, א"ר הונא: צפתה שידו שטוחה בתפילה, אמרה: ודאי אדם גדול הוא".

הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" על הפסוק ממשוך את אותו הרעיון של רש"י ושל המדרש ומפרש שרבקה ראתה את יצחק מתפלל והוא היה נראה כ"מלאך אלוקים נורא מאוד" בתפילתו.

הרשב"ם, לעומת זאת מפרש את הפסוק "ויצא יצחק לשוח בשדה" בכיוון אחר. הוא מבאר ש"לשוח" הוא לטעת אילנות, כמו שכתוב (בראשית ב ה): "וכל שיח השדה". אם כך לפי פירוש זה רבקה נבהלה ונבעתה ממראהו של יצחק שהיה נוטע נטיעות. והדברים מתקשרים עם מה שסיפרנו על מרן הרב קוק זצ"ל בטקס הנטיעות במגדיאל.

ואכן ב"חזון הגאולה" (עמוד רכ"ז) כותב מרן הרב קוק זצ"ל: "ואם צרים ואויבים סביב שתו לנו, התשובה שאנו צריכים להשיב על זה היא שקידה גדולה על גאולת הארץ ביתר עוז ותעצומה. לא נניח את אדמת הקודש בשוממותה. חלק אחר חלק מכל החבלים העומדים ושוממים בארץ אבות מוכרחים הם להיגאל על ידי הבנים והבונים... תנו גאולה לארץ והחיו עמה את נשמת ישראל וקדושת ציפייתו הנצחית".

הרב זצ"ל משתמש בביטוי "שקידה" ביחס לגאולת הארץ. השקד הוא העץ הראשון המוציא את פריחתו מכיוון שהוא שקוד על תפקידו, כלומר מרכז כוחות ומאמץ אותם, דבק במשימה ואינו מניח אותה, ולכן הוא גם מקדים לפרות. עלינו לשקוד על גאולת הארץ, לדבוק בבניין הארץ, בנטיעה בה ובפיתוחה ובעזרת ד' יזכנו הקב"ה להקדים ולפרוח, לזכות לגאולה בבחינת "אחישנה".

אם כן למדנו על העניין הגדול שיש בנטיעות בארץ ישראל, ומכאן אנו למדים שראוי לכולנו לעסוק בנטיעות, לא רק לבני הנוער, אלא לאבות ובניהם.